

Mielensäpahoittaja tiedekirjastossa

Tieteellinen informaatiohäky on mykistävä. Tieteellisten julkaisujen lukumäärä lisääntyy lähes 10 % vuosittain, ja esimerkiksi biolääketieteen PubMed-tietokantaan ilmestyy joka minuutti kaksi artikkelia. Jos laaja-alainen tutkijalääkäri haluaisi tutustua yhteen prosenttiin koko tämän kentän tuotannosta, vuoden aikana pitäisi kahlata läpi 10 000 julkaisua.

”Sähköisen tiedelehden tutkiskeleva selaaminen on vaivalloista, eikä hyvänkään lehden tasokas toimitustyö pääse kunnolla oikeuksiinsa.”

Tietotulvan hallintaan on toki kehitelty erilaisia ratkaisuja – toiset parempia, toiset huonompia. Parhaatkin tiedelehdet tulevat vastaan tarjoamalla ”journal alert” -tyyppisiä sähköisiä apuvälineitä, joiden avulla palveluun rekisteröitynyt klinikko tai tutkija saa suoraan sähköpostiinsa julkaisusarjan uusimman numeron sisällysluettelon, joskus artikkelien tiivistelmätkin. Tämä tosin onnistunee parhaiten silloin, kun tutkijan sähköposti on kytketty yliopistoon tai muuhun julkiseen laitokseen. Helsingin yliopiston kirjasto Terkko tarjoaa puolestaan Helsingin yliopiston ja HUS:n henkilökunnalle automaattista uusien artikkelien havainnointia klinikon tai tutkijan antamien avainsanojen perusteella.

”Tiedelehtikerhot” (journal clubs) ovat tutkijalähtöisiä ratkaisuja, joissa klinikan tai tutkimusyksikön jäsenet jakavat vastuun seuraamalla tiettyä, usein ennalta määriteltyä julkaisusarjajoukkoa ja kokoontuvat sitten puimaan saalistaan esimerkiksi viikon välein. Tuntuu tosin siltä, että tällaisten kerhojen kulttuurinen perinne on ollut vahvempi muualla kuin meillä ja että niiden anti on turhan sattumanvarainen ja esiintyjäkohtainen.

Nämä menetelmät toimivat, kun tiedonhaku on kohdistettua ja rajattua. Mutta entä silloin, kun lääkäri haluaa yleissivistävällä tavalla lähestyä paitsi oman alansa kenttää, myös tieteen edistystä laajemmin ja uteliaammin – selata tiedelehtiä, surffailla niiden osastolta toiselle, käydä läpi hyvin toimitettuja uutispalstoja, hyödyntää mutkikkaiden alkuperäisartikkelien pelkistettyjä tulkintoja?

Niinpä minä taas mieleni pahoitinkin, kun viimeksi kävin lääketieteellisessä tiedekirjastossa. Eipä ole enää pitkään aikaan ollut houkuttelevaa uutuuksienurkkausta, jossa olisi ollut tarjolla paperinen Lancet, BMJ, JAMA, Nature tai Science. Helsingin yliopiston kirjaston tilaamista julkaisusarjoista 90 % on jo nykyisin e-lehtiä, eivätkä vielä painettuina ilmestyvät sarjat juurikaan näytä kuuluvan tieteen kärkeen – poikkeuksena New England Journal of Medicine, joka vielä ilmestyy käsin kosketeltavana versiona lähes esihistoriallisen tiedekirjastojen vaihtotoiminnan ansiosta. Sähköisen tiedelehden tutkiskeleva selaaminen on vaivalloista, eikä hyvänkään lehden tasokas toimitustyö pääse kunnolla oikeuksiinsa.

Kustantajille sähköinen julkaisemisen muoto on ilmeisen kannattavaa liiketoimintaa. Kustantajat vastaavat tyypillisesti kymmenien tai satojen tiedelehtien paketeista. Suomen yliopistokirjastojen liiton raportin mukaan suurimman tiedejulkaisijan Elsevierin maailmanlaajuinen vuotuinen liikevoitto on noin miljardi euroa, mikä vastaa 37 %:a liikevaihdosta. Heti sen kantapäällä tulevat Springer, Wiley ja Taylor & Francis lähes yhtä suurella voittoprosentilla. Oman maamme tiedelehtien tilausten kokonaiskustannukset ovat noin 25 miljoonaa euroa. Tilannetta eivät yhtään helpota valtiovallan tutkimukseen ja koulutukseen kohdistamat leikkaukset. Niinpä korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten elektronisia tilauksia koordinoiva FinELib-konsortio on joutunut parina viime vuotena vähentämään tilausmääriä 8–9 % vuosittain. Vapaasti saatavilla olevat lehdet eivät tätä tilannetta täysin ratkaise, sillä niiden julkaisumaksut siirtävät kuluja itse tutkijoille – eikä mielensäpahoittaja saa tästä sähköisestä julkaisutyyppistä lohtua.

Kun kohteena on jokin edellä mainituista huippusarjoista, yhden ylimääräisen painetun vuosikerran ”institutionaalinen” tilaaminen maksaa – sähköisen tilausmaksun lisäksi – noin 1 000–4 000 euroa. Ei siis ole sinänsä ihme, ettei niitä ole painettuina versioina juuri enää näkynyt ainakaan pääkaupunkiseudulla. On lähes tragikoomista, että yksityinen tilaaja saattaa selvittää muutaman sadan euron tilausmaksulla per vuosikerta

Tietoaineistojen digitalisoituminen on tietenkin merkinnyt jättiloikkaa tieteen tuoreiden

havaintojen leviämisessä ja hyväksikäytössä. Samalla surettua kuitenkin se, että lääketieteen uutuuksista lukeminen ja nauttiminen on tullut koneellisemmaksi ja kylmemmäksi. Julkaisusarjojen toimitusten tiedepoliittiset nostot ja kannanotot uhkaavat jäädä piiloon, ja tieteenvälisyyteen tähtääviä tarkoituksiperiä lyödään korvalle.

Mikä ratkaisuksi mielensäpahoittajan ongelmaan? Pulman voisi kuvitella poistuvan tuota pikaa, jos suuret tiedekustantajat kohtuullistaisivat voittojensa tavoittelun ja tarjoaisivat kohtuuhintaisia painetuja tuotteita e-lehtien tilausten kyytipoikina. Tällä erää toteamme helpottuneina, että Aikakauskirja Duodecim ja Suomen Lääkärilehti ilmestyvät edelleen myös painettuina versioina. ■

KIMMO KONTULA, professori,
ylilääkäri
Helsingin yliopisto ja HYKS

